

YAKÎNÎ'NİN OK YAY-NİNG MÜNÂZARASI

Giriş
Eser üzerinde yapılan çalışmalar
Bibliyografya
Metin ve çeviri
Açıklamalar
Tıpkıbasım

Yaqîni's Contest of the Arrow and the Bow

Abstract: Yaqîni from Herat was one of the famous poet back in XV. Century. We learned about his life from Ali Şîr Navâyî's *Macâlisu'n-nafâis*. Yaqîni's *Contest*, the only manuscript of which is in London, British Museum Add. 7914, fol. 314a-321a. The beginning of the text was lost. Arrow represents honesty, and Bow represents crookedness.

Turkish and Persian verses take part in this work and it has a selective place with Ahmadi's *The Contest of the String Instruments* and Yûsuf Amîri's *The Bhang and the Wine* and also have an important place in our language and our cultural heritage.

Yaqîni's unique work *The Contest of the Arrow and the Bow* prepared by me in six Chapters: Introduction, Studies on the text, Bibliography, Text and Translation, Explanation and Facsimile of the text.

Keywords: Yakîni, The Contest, The Arrow, The Bow.

Yakîni'nin hayatı:

Doğu Türk (Çağatay) edebiyatının klâsik devresinin şâirlerindedir. Hakkındaki bilgi Ali Şîr Nevâyî'nin *Mecâlisü'n-nefâyis*'te verdiklerine dayanır.

“Ş 123 Mevlânâ Yaķını : Tundrağ meşreblık kişi irdi. Türkî ve Fârisî şi'r aytur irdi. Türkçesidin bu maṭla'ın köp mübâhatlar bile okur irdi kim:

Âh kim cānumğa yittim yār-ı nādān ilgidin

Dād u feryād ol cefāci âfet-i cān ilgidin

Amma Fârisîdin bu maṭla'ı yaman vâķi' bolmay turur kim

Şubḥî ki dem bemihir nezed yek nefes tūyî

Naḥlî ki ber neḥûrd ezān hiç kes tūyî

Âḥır demide bî-edebâne sözleridin tevbe kılıp ehl-i şalāḥ ṭarīķı bile kiçti. Ümîd ol kim mağfûr bolmuş bolğay. Qabrı Dere-i dü-birâderândadır.”¹

“Ş 123 Mevlânâ Yaķını : Çok sert mizaçlı kişiydi. Türkçe ve Farsça şiir söylerdi. Türkçe söylediği bu matlamı pek övünerek okurdu.

“Âh ki habersiz yâr elinden canuma ulaştım. (ölecek hale geldim);

o cefacı can âfeti (sevgili) elinden dad u feryat!”

Farsça olan bu matlaı da fena değildir.

“Bir an bile sevgiden dem vurmayan (söz etmeyen) sabah sensin,

hiç kimsenin meyvesini yemediği hurma ağacı sensin.”

Ömrünün sonlarına doğru edeb ve aykırı sözlerinden tevbe edip dindarlar gibi yaşayıp âlemden göçtü. Ümit o ki Allah'ın mağfiretine kavuşur. Kabri Dere-i dü-birâderân'dadır.”²

Bu bilgi Yakîni'nin Ali Şîr Nevâyî hayatta iken öldüğünü belirtiyor.

Ali Şîr Nevâyî, Hüseyin Baykara'nın Yakîni'ye bir nazîresinden iktibas yaparak Yakîni'den bir kez daha bahseder.

“Mevlânâ Yaķını'ğa cevâb aytılıpdur ve yaķındür kim Mevlânâ tiriğ bolsa irdi, cānı birle inşâf birür irdi kim andın köp yaḥşırağ vâķi' boluptur:

¹ Ali-Şîr Nevayî, *Mecâlisü'n-nefâyis*, I (Giriş ve Metin), Hazırlayan: K. Eraslan, Ankara, 2001, s. 68.

² Ali-Şîr Nevayî, *Mecâlisü'n-nefâyis*, II (Çeviri ve Notlar), Hazırlayan: K. Eraslan, Ankara, 2001, s. 383.

*Ey vişâlinîg hasta könglüm merhem-i ârâm-ı cân
 Ölmedim hicrân ilidin min katık cânlık yaman
 Bu bahr ve kâfiyede yana bir şi'r hem bar kim ikkeledin bir biridin
 hūbraḳ tūşūptür.*

*Ey siniñg kaş u közüñg ser-fitne-i âhır-zamân
 Lebleriñgdür hasta könglümge hayât-ı câvidân.”³*

“Mevlânâ Yakîni’ye cevap verilmiştir ve kesindir ki Mevlânâ hayatta olsa idi, kendininkinden daha güzel söylenmiş olduğunu itiraf ederdi.

Ey sevgili! Sana kavuşma hasta gönlümün merhemi ve can huzurudur,

ben yaman canlı hicran elinden ölmedim.

Bu bahr ve kâfiyede yine bir şiir vardır ki her ikisi birbirinden güzel düşmüştür.

*Senin kaşın ve gözün kıyamet fitnesidir;
 dudaklarınsa hasta gönlüme ebedî hayattır.⁴*

Hüseyin Baykara’nın Yakîni’nin ölümünden sonra yazdığı ve Ali Şîr Nevâyî’nin yukarıda bahsettiği iki naziresi şunlardır.

- 1 *ey vişâlinîg hasta könglüm merhemi ârâm-ı cân
 ölmedim hicrân êlidin mên katıg cânlık yaman*
- 2 *dür ile her dem saçar mên la’lni eşk üzide
 êkki ‘âlem içre yoqtur közlerim dek bahr ü kân*
- 3 *ger firâkıñg miñneti budur mên-i bî-çäreğa
 tapmağay sên bu mên-i dil-ğastadın nâm u nişân*
- 4 *her kaçan çıksañg hürâmân kadd ü ağzıñgu körüp
 âh birle têng çıkar oldem bedendin uşbu cân*
- 5 *‘âkabet bir kün hüseyni-ni cefâ tıgı bile
 kaḳl kalgum-dur dedinîg ey döst bismi’llâh revân*
- 1 *ey seniñg kaş u közüñg ser fitne-i âhır-zamân
 leblerüñg dür hasta könglümge hayât-ı câvidân*

³ Alî-Şîr Nevâyî, *Mecâlisü’-n-nefâyis*, I (Giriş ve Metin), Hazırlayan: K. Eraslan, Ankara, 2001, s. 226.

⁴ Alî-Şîr Nevâyî, *Mecâlisü’-n-nefâyis*, II (Çeviri ve Notlar), Hazırlayan: K. Eraslan, Ankara, 2001, s. 550.

- 2 *ey kıyaş yüzlük şanem hâlim körüp rahm eyle kim
yetti kökke her nefes hicriñde feryâd u fiğân*
- 3 *ğonce ağzıñg gül yüzüñg tûbâ kadınğ sebze hañğ
bolmasun yârab munuñg dek hüsnüñge hergiz hazân*
- 4 *ol êki közdür mü yâ vaşlıñg tilep veh za'fdın
küşe-i hicrân ara yatmış bu êkki nâtuvân*
- 5 *bir perî 'ışkda mên tek bolsa rusvâ tarıñ emes
sırrını mecnûn bile ferhâddın yaşurmağan*
- 6 *düşmenimdin ne belâlar yetti mahzûn cânıma
döstlar hem veh ki bu mahzûnga eyler kaşd-ı cân*
- 7 *bardılar aħbâb ü mên hicrân esîri bolmuşam
it uyup kalmış dağı veh kim kəcüptür kârvân*
- 8 *sâkiyâ cânım fedânğ olsun tutup bir câm-ı mey
veh ki hicrân derdidin cânımdın kütkar bir zamân*
- 9 *'ışk kanı üstide kalğan hüseynî tofrağın
neçe cân tartıp çıkarğaylar anı ehl-i cihân⁵*

Fahir İz “Yakîni’s ‘Contest of the Arrow and the Bow’” adlı makalesinde Hüseyin Baykara’nın yukarıda taranskripsiyonlarını verdiğim gazellerinin tamamının Hüseyin Baykara’nın British Museum, Türkçe el yazmaları, Or. 3379 da Farsça çevirisiyle birlikte verildiğini söylüyor, ayrıca İsmail Hikmet Ertaylan tarafından yayımlanan *Divan-i Sultan Hüseyin Mirza Baykara “Hüseyini”* (İstanbul, 1946, s. 129-130)’yi gösteriyor.⁶

F. İz aynı makalesinde 18. yy biyograficilerinden Valih (Ali Kuli)’in *Riyâzü’s-şuarâ* adlı eserinde Yakîni’den “Heratlı Yakîni” olarak bahsettiğini nakleder.⁷

⁵ Ferdane Bezci, *Çağatay Edebiyatı XV. Asır. Hüseyin Baykara Divanı*, İstanbul, 1950-1951, s. 62-63. Türkiyat Enstitüsü, Mezuniyet Tezi, 383.

⁶ Fahir İz, “Yakîni’s ‘Contest of the Arrow and the Bow’”, *Németh Armağanı*, Ankara, 1962, s. 267-287. Sahifeleri 129-131 şeklinde düzeltmek gerekiyor.

⁷ Fahir İz, “Yakîni’s ‘Contest of the Arrow and the Bow’”, *Németh Armağanı*, Ankara, 1962, s. 267-287.

Yakîni hakkındaki toplu bilgi için bk. H. F. Hofman.⁸

oğ yay-nuñg münâzarası üzerinde yapılan çalışmalar:

Yakîni'nin günümüze ulaşan tek eseri ilk sahifesi (veya varağı?) eksik olan *oğ yay-nuñg münâzarası* adlı mensur ve manzum eseridir. Tek nüshası British Museum, Ad. 7914'te kayıtlı mecmuanın 314a-321a varakları arasındadır.

1. Charles Rieu (1888) Ad. 7914'te kayıtlı mecmuayı tavsif edip bu mecmuadaki eserleri ilim âlemine duyurmuştur.

"X. Foll. 314-321:

اوق یای نینک مناظره سی

"The contest of the arrow and the bow," in prose and verse, by Yakîni یقینی .

Maulana Yakîni is noticed in the Mejlîs un-Nefâ'is immediately after Luţfi. "He wrote verses Türki and in Persian. He was a fierce-tempered and arrogant man; but he turned penitent at last, and Mir 'Ali Shir hopes that he may have been forgiven. He was buried in Dereh-i Du-birâderân." In the Riyâz ush-Shu'arâ, f. 507b, he is called Yakîni Herevi.

In a preamble, the beginning of which is lost, the author describes the archery practice of a youthful rider who was shooting arrows at a pumpkin, and whose sight suggested to him the theme of this Munâzereh, a subject which, he says, had never been handled before.

The Munâzereh begins as follows: *bir kün bir neçe şâhib-i tarîk, ehl-i kabza, atıncı bahâdur yigit-ler, ya dek meclis esbâbin kûrup.*

At the end the author begs the readers to pray for his soul, and gives his name in the following verse:

یقینی نینک روانین شاد قیلغای دعاء خیر بیرلان یاد قیلغای

Verses Sekkâki (see above, p. 284a), and of Luţfi, are incidentally quoted, f. 319b, and the former is called the Mujtehid, or supreme arbiter, of Turki poets, *Sekkâki kim Türk şâ'irlerniñ müctehidi-dur.*⁹

"X. Foll. 314-321:

اوق یای نینک مناظره سی

Yakîni یقینی tarafından manzum ve mensur olarak yazılmıştır. Mevlânâ Yakîni'den *Mecâlîsü'n-nefâis*'te hemen Luţfî'den sonra bahs

⁸ H. F. Hofman, "Yaqîni", *Turkish Literature. A Bio-Bibliographical Survey*, Section II', Part I. Vol. 6: T-Z, Appendices, Utrecht, 1969, s. 100-103.

⁹ Charles Rieu, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, 1888, 290-291.

edilir. “Türkçe ve Farsça manzumeler yazardı. Fena huylu, hiddetli ve küstah bir adamdı. Sonra nadim oldu af edileceğini yazıyor. Derehi du-Birâderân’da gömülmüştür. *Riyâzü’ş-şuarâ*’da (f. 507b) ismi Yakîni-i Herevî olarak geçer.

İlk kısmı zayi olan bir mukaddimede bir bal kabağını okla nişan alan genç bir süvari gördüğünü ve bu manzaradan ilham alarak şimdiye kadar hiç kimse tarafından yazılmamış olan bu mevzuu bulduğunu söyler.

Münazara şöyle başlar: *bir kün bir neçe şahib-i tarîk, ehl-i kabza, atıncı bahâdur yigit-ler, ya dek meclis esbâbın kurup.*

En sonunda muharrir karilerinden ruhuna dua etmelerini rica eder ve aşağıdaki mısralarla ismini bildirir:

دعاء خير بيرلان ياد قيلغای   يقينى نينك روانين شاد قيلغای

Bu münazarada Sekkâkî’nin ve Lutfî’nin şiirlerinden iktibaslar vardır, ve Sekkâkî Türk şairlerinin müctehidi yani en yükseği diye anılır.”¹⁰

2. Metnin ilk yayımı Ergaş R. Rustemov (1957, 1959) tarafından yapılmıştır. ¹¹ E. R. Rustemov’un 1959’da *Üzbek Adabiyatı*’nin birinci cildinde yayımladığı Kiril harfli transkripsiyon *Navâiyning Nigâhi Tüşgan* (1986) ve *Mubârak Maktublar* (1987) gibi antolojilere kaynaklık etmiştir.
3. Fahir İz (1962) “Yakîni’s ‘Contest of the Arrow and the Bow’” adlı çalışmasında kısa bir girişten sonra metnin Arap harfli transkripsiyonunu verir ve metni İngilizceye çevirerek 15 açıklama notu ile yayımlar.¹²
4. Muteber Abduvahidova (1977)’nin “Yakiniyning “Uk ve yay ârasında münâzara” asari” adlı makalesi küçük bir değerlendirme yazısıdır.¹³

¹⁰ Güzide Uluçay, *Britiş Müzeum’da Bulunan Türkçe Yazma Nüshalar Kataloğu*, Charles Rieu, Ph. D. 1888, s. 263-302: *Türkî veya Doğu Türkçesine ait eserlerin tercümesi ve bazı ilâveler*, İstanbul, 1937, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Kütüphânesi, Travay no 15, s. 61.

¹¹ Ergaş Rustamoviç Rustemov, “Munazara «strela i luk» uzbekskogo poeta XV veka Yakini”, *Sovyetkoye Vostokovedeniye*, 1957/4, s. 90-106; Ergaş Rustemov, *Üzbek Adabiyatı Antologiyasi*, 1- Tom, Taşkent, 1959, s. 489-496.

¹² Fahir İz, “Yakîni’s ‘Contest of the Arrow and the Bow’”, *Németh Armağanı*, Ankara, 1962, s. 267-287.

¹³ Muteber Abduvahidova, “Yakiniyning “Uk ve yay ârasında münâzara” asari”, *Adabiy Merâs*, 1977/8, s. 32-34.

Muteber Abduvahidova 1984'te *Üzbek Adebıyatıda Münâzara* adlı eserinde ise Çağatay edebiyatındaki münazara metinlerine dayanarak münazara konusunu işlemektedir.¹⁴

5. Kemal Eraslan (1986) "Yakînî" adlı çalışmasında Yakînî'nin hayatı hakkında Rieu'den beri bilinenleri zikredip **ok yay-nıŋ münâzarası'ndan** başlığı ile münâzara'nın ilk beş sahifesinin (314a-316b) transkripsiyonu ile çevirisini örnek olarak yayımlar.¹⁵

6. *Navâiyning Nigâhi Tüşgan* (1986) başlıklı antolojinin "Yakîniy" bölümünde, E. R. Rustamov'un 1959'da *Üzbek Adabiyatı*'nın 1. cildinde yayımladığı metin "Ok yayning münâzarası" başlığı altında Kiril harfleriyle verilmektedir.¹⁶

7. *Mubârak Maktublar* (1987) başlıklı antolojinin "Yakîniy" bölümünde metin "Uk ve yay" başlığı altında Kiril harfleriyle verilmektedir.¹⁷

8. Tahir Kahhar (2000) "Yakînî (15. yüzyıl" başlıklı çalışmasında Yakînî'nin hayatı hakkında Rieu'den beri bilinenleri söyler ve **ok yay-nıŋ münâzarası** hakkında Özbekistan'da yapılan çalışmaları değerlendirerek, Kemal Eraslan gibi metnin ilk beş sahifesinin transkripsiyonunu ve çevirisini verir.¹⁸

9. Benim çalışmam altı bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde önce Yakînî'nin hakkındaki bilgiler, başta Ali Şîr Nevâyî'ye dayanılarak verilmekte ve Yakînî'nin tek eseri olan **ok yay-nıŋ münâzarası**'nın konusu üzerinde durulmaktadır.

Eser üzerinde yapılan çalışmalar bölümünde Rieu kataloğundaki tavsiften başlayarak Ergaş Rustemoviç Rustamov, Fahir İz, Muteber Abduvahidova, Kemal Eraslan, Tahir Kahhar gibi araştırmacıların çalışmaları ile çeşitli antolojilerdeki metinler değerlendirilmiştir.

¹⁴ Muteber Abduvahidova, *Üzbek Adebıyatıda Münâzara*, Taşkent, 1984.

¹⁵ Kemal Eraslan, "Yakînî", *Büyük Türk Klâsikleri, Tarih-Antoloji-Ansiklopedi*, 3, İstanbul, 1986, s. 100-101.

¹⁶ "Yakîniy. Uk va yay munâzarası", *Navâiyning Nigâhi Tüşgan ...*, Taşkent, 1986, s. 311-320.

¹⁷ "Yakîniy. Uk va yay", Taşkent, 1987, s. 256-262.

¹⁸ Tahir Kahhar, "Yakînî", *Türkiye Dışındaki Türk Edebıyatı Antolojisi*. 15. *Özbek Edebıyatı. II*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000, s. 23-24.

Bibliyografya bölümünde sadece Yakînî ve eseri ile ilgili kaynaklar ve çalışmalar kronolojik olarak gösterilmiştir.

Metin ve çevirisi bölümünde transkripsiyonlu metin ile aktarılması karşılıklı sahife olarak verilmektedir.

Açıklamalar bölümünde ise bazı kelime ve şekillerin filolojik ve etimolojik açıklamaları yapılmakta, Moğolcadan Çağatay Türkçesine giren, benim tespit edebildiğim, kelimelerin kökenleri belirtilmektedir. Ayrıca müstensihin *soyurğap* (3/6), *aķızıp* (7/8), *hayı[k]mas* (8/2), *meñgzetip* (10/9), *zihgîr* (13/10) *turuptur biz* (13/11) *hâkim* (14/1), *tozını* (14/5), *nârvan* (14/9) gibi kelimeleri yazarken yaptığı imlâ hataları da bu bölümde gösterilmektedir.

Tıpkıbasım bölümünde de metnin British Museum'deki fotoğrafları verilmektedir.

Sonuç olarak Yakînî'nin eseri bu yönleri ile değerlendirilerek dil ve kültür tarihimizdeki yerine yerleştirilmiştir.

Bu çalışmamı hazırlarken gerek metin, gerek çevirisinde karşılaştığım tereddütlerimi hocam Prof. Dr. Kemal Eraslan ile eşim Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya gidirmişlerdir. Metindeki Farsça beyitlerin transkripsiyonu ile çevirilerini değerli meslektaşım Dr. Abid Nazar Mahdum yapmış ve Prof. Dr. Mehmet Kanar da kontrol etmiştir. Prof. Dr. Ergaş Fazılov, E. R. Rustemov ile M. Abduvahidova'nın çalışmalarının fotokopilerini göndermek lutfunda bulunmuştur. Raportörüm Prof. Dr. Günay Kut'un değerli ikazları ve tekliflerinden faydalandım. Hepsine çok teşekkür ediyorum. Sağ olsunlar.

BİBLİYOGRAFYA

- XV. yy Yakīnī, *Oq yay-nıng munāzarası*, British Museum, Add. 7914, v. 314-321.
- 1888 Charles RIEU, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, 1888, 290-291.
- 1937 Güzide ULUÇAY, *Britiş Müzeum'da Bulunan Türkçe Yazma Nüshalar Kataloğu*, Charles Rieu, Ph. D. 1888, s. 263-302: *Türki veya Doğu Türkçesine ait eserlerin tercümesi ve bazı ilâveler*, İstanbul, 1937, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphânesi, Travay no 15, s. 61
- 1957 Ergaş Rustamoviç RUSTEMOV, "Munazara «strela i luk» uzbekskogo poeta XV veka Yakini", *Sovetskaya Vostokovedeniye*, 1957/4, s. 90-106.
- 1959 Ergaş Rustamoviç RUSTEMOV, "Yakiniy. "Uk va yay" münazarasi", *Üzbek Adabiyati*, 1- Tom, Taşkent, 1959, s. 490-497.
- 1962 Fahir İZ, "Yakīnī's 'Contest of the Arrow and the Bow'", *Németh Armağanı*, Ankara, 1962, s. 267-287.
- 1963 Ergaş Rustamoviç RUSTEMOV, *Uzbekskaya poeziya v pervoy polovine XV. veka*, 1963.
- 1969 H. F. HOFMAN, "Yaqīnī", *Turkish Literature. A Bio-Bibliographical Survey*, Section II, Part I. Vol. 6: T-Z, Appendices, Utrecht, 1969, s. 100-103.
- 1977 Muteber ABDUVAHİDOVA, "Yakiniyning "Uk ve yay ârasında münâzara" asari", *Adabiy Merâs*, 1977/8, s. 32-34.
- 1978 Ergaş Rustamoviç RUSTEMOV, "XV asr Üzbek Adabiyatida münazara janri", *Uzbek Adabiyati Tarihi*, 1- Tom, Eng kadimgi davrlardan XV asrning II yarmigaça, Taşkent, 1978, s. 309-324.
- 1984 Muteber ABDUVAHİDOVA, *Üzbek Adebیاتida Münâzara*, Taşkent, 1984.
- 1986 Kemal ERASLAN, "Yakīnī", *Büyük Türk Klâsikleri, Tarih-Antoloji-Ansiklopedi*, 3, İstanbul, 1986, s. 100-101.
- 1986 "Yakiniy. Uk va yay munâzarasi", *Navâiyning Nigâhi Tüşgan ...*, Taşkent, 1986, s. 311-320.
- 1987 "Yakiniy. Uk va yay", *Mubârak Maktublar*, Taşkent, 1987, s. 256-262.
- 2000 Tahir KAHHAR, "Yakīnī", *Türkiye Dışındaki Türk EdebİYatı Antolojisi. 15. Özbek EdebİYatı. II*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000, s. 23-24.

METİN

[1 = 314a] ¹ërdim.

nāgāh hūb-lar çirgesidin at çıkarğan bir yahşı boz atlık ²yigit cevlan kılıp, elgine oq alıp, egnige ya salıp, kabak atkalı ³mevdān başıka ‘azm kıldı.

Muzāri’ - - + / - + - + / + - - + / - + -

nazm: *boz atlık ol yigit ki, cihān-niñ şafāsıdur.*

⁴‘āşık kişi-niñ atlıg u çavlıg belāsıdur.

bende şafak tēk kan yıglap ⁵dēdim ki: “ayā bu nē hōrşıdtür ki, kavş burcında tūlū’ kılıp-tur veyā nē ⁶kevkeb-tür kim, çarh-niñ oқи dēk pāyesi kök-ke yētip-tür?” atı-niñ ⁷yörüşiğe baqtım ērse, dēdim kim: “eger bu at munuñg dēk haddin aşı ⁸çalık bolmasa, yer kökte munuñg hemtāsı yok ērdi.” bu söz-ni cılāvdarı ⁹ēşitip çilburī-lik peydā kıldı. aytım ki: “bu mevdānda barı sañga nē ¹⁰kuyuşkun?, ki gāzab kılıp, çavçı çaynar sēn?” āhır sözüme cevāb ¹¹tapa almay demi tutuldi.

el-kışşa bu hayāl-da mütefekkir ve bu ahvālda mütehayyir ērdim, [2 = 314b] ¹çün ol yigit-niñ yası-niñ sözi tilimde ve oқи-niñ hayāli başımda ²ēgeç, köñglümde kēçti kim: “bu künke dēgrü, hīç kimerse türki tili-niñ cevherin ³ve fārisī elfāzı-niñ gevherin terkīb kılıp, oq ya-niñ arasında ⁴münāzara tertīb kılmaydur ki, bu vech-din ‘ālem-de andın nişāneī kalğay” dēp. ⁵çün uşbu söz mergüb ve bu bā’iş maħbūb köründi, bu münāzara taşnīfine ⁶şurū’ kıldım. ve ümīd ol kim, hoş-ṭab’-lar tapuğıda maḳbūl ve ⁷maṭbū’ bolğay. *inşā’llāhu ta’ālā.*

münāzara-niñ ibtidāsı. bir kün bir neçe ⁸şāhib-i ṭarīk, ehl-i ḳabza, atımcı bahādur yigit-ler, ya dēk meclis esbābın ḳurup, ⁹ve oқи tēk maħfilni tüzüp, bir güşede geşt-ge çıkıp ērdiler. nāgāh ¹⁰Tür-kistān ṭarafındın bir ēgi bükülgen ḳarı birlen bir serv-boyluğ yigit ¹¹yetiştiler. ḳarığa ‘izzet yolındın oñg ḳol sarı, yigit-ke sol ḳol [3 = 315a] ¹sarı yurt bērdiler.

ÇEVİRİ

... [1 = 314 a] idim.

Ansızın güzeller topluluğu arasından nam salmış bir güzel boz atlı genç dolaşıp, eline ok alıp, omuzuna yay asıp, kabağa (ok) atmak için meydan başına doğru gitti.

Nazm: *Boz atlı o genç dünyanın safâsıdır.*

Âşık kişinin adı ve şöhreti belâsıdır.

Köleniz şafak gibi kanlı gözyaşı dökerek dedim ki: “Ey! Bu nasıl güneştir ki yay burcunda doğmuştur. Vay! Bu nasıl yıldızdır ki feleğin oku gibi makamı göğe ulaşmıştır”. Atının yürüyüşüne baktığımda dedim ki: “Şayet bu at bunun gibi haddini aşarak çalık olmasa, yeryüzünde ve gökyüzünde bunun benzeri yok idi”. Bu sözü seyisi işitince (atı) dizginledi. Dedim ki: “Bu meydanda (var) olandan sana ne Kuskun? Kızarak lafı gevelersin (söylenirsin)? Sonunda sözüme cevap bulamadı ve sessiz kaldı.

Sözün kıyası: Bu hayalde düşünceye dalmış ve bu halde hayrete düşmüş idim. [2 = 314 b] O gencin yayının sözü dilimde ve okunun hayali başımda iken “bu güne kadar hiç kimse Türk dilinin cevherini ve Farsça kelimelerin gevherini birleştirerek, ok ve yay arasında münâzara düzenlememiştir ki böylece âlemde ondan bir nişâne (işâret) kalsın” diye gönlümden geçti.

Bu söz beğenilecek ve bu konu bundan dolayı sevilecek görüldüğünden bu münâzaranın yazılmasına başladım. Ümidim odur ki güzel huylular katında benimsenerek hoş karşılanır. *Allah nasib ederse.*

Münâzaranın başlangıcı: Bir gün bir çok yol sahibi (tarikat ehli), kılıç sahibi, nişancı ve cesur (güçlü, nüfus sahibi) gençler yay gibi kurulmuş meclis hazırlığını yaparak ve ok gibi atılmış oturacak yerleri düzenleyerek bir köşede eğlenceye başlamışlar idi.

Ansızın Türkistan tarafından boynu bükülmüş yaşlı bir adam ile servi boylu bir genç geldiler. Yaşlıya hürmeten sağ tarafta, gence sol [3 = 315a] tarafta yer gösterdiler.

yigit tüz yolındın kèlip, şadağ birle baranğarğa ²çıktı, ve qarı çep tüşüp, sol qoldın cavanğarğa tüşti, ve qarı ³nāmūsın sağınıp ta'arruz bile yigit-tin suvāl kıldı kim: "sèn nè ⁴cihet-tin qarını 'izzet tutmay, onğ qolğa çıktıñ?"

yigit cevāb ⁵bèrdi kim: "mèn çengiz han çağıda şadağ-ka çirge tüzüp, yağığa ⁶tègişkeli ilgeri yörügen için, < çengiz han meni > sivürğap baranğarğa çıkardı. ⁷ve qarı pes-keş-lik kılıp, këyin tartılğan için anı yazğurup ⁸cavanğarğa yiberdi."

ve yanıñ qarığan çağında bu sözler kulağığa ⁹yétkeç ağzı yèlim dèk yèlmeşip, özige siñgüre almay ayttı kim: ¹⁰"sèn meni qarı körüp, küç-siz sağınıp, yigit-ligiñge mağrūr bolup, ¹¹yüz körmey, munuñ dik yüz-siz söz ayttıñ ve özüñ bilmes-mü sèn [4 = 315b] ¹kim, bu devrde hiç kimerse mèniñ gāşımını tarta almas? ve eger mèniñ kécekim ²qatsa, yigit-lerni ma'rekede boynın yumşatıp infi'āl bèrür mèn, yana taħammül ³bābında anıñ dèk tür mèn kim yayçı-lar **qurn**-lar siñgirimni taradılar, ⁴içimde asrap kişi-ge derd-i dil kılmadım.

basa mèn ol şāhib-i sır mèn ⁵kim, *tēngri tebāreke ve ta'ālā celle celāluhu* ve *ħabībi* arasında, 'aleyhi's-selām, mèndin ⁶özge kişi maħrem èrmeş èrdi. andağ ki *qābe kavseyñ* āyeti *qur'*ānda ⁷mèndin ħaber bèrür ve ħazret-i seyyidü'l-aħrār emīr *qāsım-ı envār, qaddesa'llāhu sırrehu* mèni ⁸sèndin muqaddem tutup qābil tālib-lerğa körgüzüp aytur:

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

nazm: ⁹*kemān-ebur be-tirem zed, zi zevk-ı tır-i müjgāneş
be-ser gāltidem ü goftem fidāyet bād cānem reh.*

¹⁰yana mevlānā muħammed-i mağribī, ki ma'rifet maşrıqını kuyuş tèk yaruttı, mèniñ ¹¹vaşfında "cām-ı cihān-nümāy" atlıq dāire tertib kıldı ve tevħid sırrını ehl-i [5 = 316a] ¹taħkik için, işāret okı birle aħādış ve vāhidiyyet kavısı-da ²kézley ve nā-maħrem-lerdin bularnı mèniñ atımğa atap yaqın kıldı.

Genç doğruca gelip okluğu ile sağ tarafa çıktı. Yaşlı ters düşüp soldan sol tarafa oturdu. Bunun üzerine yaşlı haysiyetini düşünerek hışımla gence sordu. “Sen hangi sebepten dolayı yaşlıya saygı göstermeyerek sağ tarafa geçtin?”.

Genç cevap verdi: “Ben Cengiz Han çağında okluk düzenleyerek düşmana hücum edip hızla ok attığım için <Cengiz Han> mükâfatlandırarak (beni ordunun) sağ tarafına gönderdi. Yaşlı duraksayıp, sonra çekindiği için onu suçlayıp sol tarafa gönderdi”.

Yayın yaşlanan çağında bu sözler kulağına geldiği zaman, ağzı tutkal gibi yapışıp ve kendine yediremeyip “Beni yaşlı görerek ve güçsüz zannederek, gençliğine fazla güvenip bana hürmet göstermeden, böyle saygısız sözler sarfettin”; “Kendin bilmez misin ki [4 = 315b] bu devirde hiç kimse benim hiddetime tahammül edemez ve eğer benim kafamın tası atarsa muharebede gençlerin boyunlarını eğdirir ve onları utanç içinde bırakırım” dedi. Tahammül hususunda o şekildeyim ki, beni yay yapanlar yüzyıllar boyunca benim kirişimi öyle gerdiler ki gönlümün derdini içimde saklayarak kimseye açmadım.

Sonra ben öyle sır sahibiyim ve Yüce Tanrı ile onun sevgili peygamberi, *Allahın selâmeti üzerine olsun*, arasında benden başka kimse mahrem değildi. Öyle ki âyetteki “İki yay arası mesafesi” benden haber vermekte (bana işaret etmektedir).”

Hazret-i seyyidü'l-ahrâr Emîr Kasım-i Envâr, *Allah onun kabrini mübârek etsin*, beni senden önde tutup, yetenekli taliplere beni gösterip şöyle dedi:

Nazm: “*Keman (yay) kaşım beni ok ile vurdu. Onun kirpiğinin okunun yüreğime işleyen zevki ile yere kalpaklandım ve “canım feda yoluna” dedim.*

Yine, Mevlânâ Muhammed-i Mağribî ki marifetin doğduğu ufku güneş gibi parlattı, benim vasfım için *câm-ı cihân-nüimây* (dünyayı gösteren kadeh) [5 = 316a] adlı *daire*'yi tertib etti, ve tevhidin sırrını tahkik ehli için işaret oku ile hadiseler ve birlik yayı içinde gezleyip ve mahrem olmayanlardan bunları benim adıma atayarak yakın etti.

³yana 'ibādet tārīkında, melāīke dēk evvel-i 'ömrüm-din āhır-ğa dēgrü rukū'da ⁴dur mēn ve taqvā tavrıda ekser-i evkāt çille dur mēn. yana niyāzmendlik-ta ⁵yaḥşı yaman-ğa kulak tutar mēn, her neçe maṅga kulak tutmaslar ve her kaçan ⁶'izzet bilen hıṭāb kılsalar, "ya" dērler; ve eger zarāfet birle atımnı évür ⁷seler, maḥbūb kaşığığa mēng-zetip "ay" dērler.

Remel - + - - / - + - - / - + -

beyt: ⁸yanğı ay oḥşar nigārım kaşına
belki ol hem kem körünür kaşına

⁹yana bahādurluq meydānıda her kim-niṅ kurum-sağıda bol-sam, "özümni ¹⁰qurbān kılayın" dēr mēn. basa her kim mēniṅ birle seher-hızlık verziş kılsa, ¹¹dīn ve dünyāda berḥurdār bolur. yana pehluvān Maḥmūd-ı Sebz<v>ārī dēk kadrendāz [6 = 316b] ¹dur mēn. sanğa tēger mu kim, özünṅni ilgerü taşlap, oṅ yan-nı ²talaşur sēn?

oḳ bu sözlerni eşitkeç, kez kez sekri başladı ve ³açıktım ayttı kim: "sēniṅ ekki başıṅ bardur kim, mēniṅ yüzüm-de ⁴munuṅ dēk da'vā-lar kılar sēn"? andaḳ kim mevlānā yūsuf emīrī aytur:

Hezec + - + - / + + - - / + - + - / - -

⁵çü ebrū-yi tu, kemān, hīş-rā eger dāred
zehī taşavvur-ı kec u meger du ser dāred

⁶ve her kaçan yezdān-baḥş cengine tüş-senṅ, ēgri-likinṅ-ni körüp, ⁷'ūd tēk otqa tutup, rebāb dēk kulaḡıṅnı tolḡar, ve eger ḡurūr ⁸cāmındın esrüp başıṅ bir yan barsa, ḡüşegīr kulaḡıṅḡa urup, ⁹boḡaçı birle boḡazıṅnı boḡar, ve eger ḡaṭā kılsaṅ, öldürür kişi-ler ¹⁰dēk boynuṅga kiriş salurlar; uyalmay, bahādurluq talaşur sēn?

¹¹basa ol ēmes mu sēn kim, ḡazā küni sançışkalı bahādurlar alında [7 = 317a] ¹maṅḡlay çıksam, sēn qorğunçtın sargarıp tūs arasında yaşunur sēn? ²ve mēn her qayda yētsem qalğan-nıṅ al qanın aqırıp yüzige ³öte çıkar mēn. yana her kim-niṅ şavāb nazarı bolsa, ḡaṭāsız bilür kim ⁴mēn kılar yarar mēn, yana mēn ol kuştur mēn kim, 'āşıq-larınṅ ⁵könḡlin avlap, raḡīb-lerni qavlar mēn. ve mēniṅ tilimdin mü'ellif aytur:

Yine, ibadet etme yolunda melekler gibi hayatımın başından sonuna kadar rükûdayım ve takvâ yolunda, çok kere çiledeyim, yine niyaz etmede ve her ne kadar onlar bana kulak vermezlerse de iyiye ve kötüye kulak veririm; ve her ne zaman bana saygı ile hitab etseler “ya” derler, şayet adımdan zerafetle bahsetseler, sevgilinin kaşına benzeterek “ay” derler:

Bejt: *yeni ay (hilâl) sevgilimin kaşına benziyor, hatta, o sevgilinin kaşının karşısında, hilâl bile eksik görünüyor.*

Yine kahramanlık meydanında her kimin yakınında olsam veya bulunsam, “kendimi kurban edeyim” derim. Ayrıca, benimle sabah erken kalkmayı âdet, huy edinse, din ve dünyada muradına erer.

Yine Pehlivan Mahmud-ı Sebzvârî gibi değerli bir atıcıyım [6 = 316b] Sana yakışır mı ki kendini öne atıp, sağ yanı talaşırısın?

Ok, bu sözleri duyunca, gez gez sıçramaya başladı ve hiddetle dedi ki: “Senin iki başın var ki benim karşımda böyle iddialarda bulunursun”.(Bu konuda) Mevlânâ Yûsuf Emîrî’ şöyle der:

*Keman (yay) kendisini senin kaşın ile bir (denk) tutmuş.
Bak şu egri görüşe? Yoksa onun iki de başı mı var?*

Ve her ne zaman ki tanrının lutfettiği cenge girersen, eğriliğini görüp seni öd (tütsü) gibi ateşe tutar, Rebâb gibi kulağını burarlar ve eğer gurur kadehinden sarhoş olup, başın bir yana düşse, gûşegîr, kulaklarına vurur ve bogacı ile boğazını sıkar, eğer hatâ etsen, öldürülecek kişiler gibi boynuna kemend (yay kirişi) salarlar, ve utanmadan, kahramanlık kavgası yaparsın.

Bundan başka, muharebe günü savaşmak için, muhariplerin önünde [7 = 317a] ben boy gösterdiğim zaman, korkudan sarararak, kendisini toz toprak içine gizleyen o kişi sen değil misin? ve ben her nereye gitsem, (savaş meydanında) kalanın al kanını yüzüne akıtıp öte geçerek çıkarım. Yine her hangi bir kimsenin doğru bakışı olsa, ben kılı kırk yardığım için kimin doğru yönde olduğunu hatasız bilirim. Yine, ben aşıkların yüreklerini avlayan ve rakipleri kovalayan bir kuşum. Müellif benim dilimden şöyle der:

Hezec - - + / + - - + / + - - + / + - -

nazm: ⁶ser der pey-i her kes ki nihem tā be-*қыāmet*
bugurīzed ü yek çeşm zeden nengered ez pes.

⁷basa atım keybürdür andağ ki şā'ir aytur:

Hezec - - + / - + - + / + - - + / + -

nazm: *dāgī* ki hest ber dil-i düşmen kuned dü nām
⁸ān tīr-i tīz-perr-i tu keş nām keybürest

basa her қайда sévir ték қанатımнı ⁹yaysam, mēniᅅg sehminᅅin қаçırnıᅅg ervāhı uçar, ve eger toğdarıᅅa ¹⁰tüzlerde yoluқsam, mēniᅅg vehminᅅin yazılarnı bulğar, ve eger tağlar ¹¹arasında ceyrān közlük moğol-çin ve hıᅅāyī-larnıᅅg nāveki dēk [8 = 317b] ¹ırgalı-nıᅅg қолıᅅa tikilsem, қanıᅅa kirer mēn. andağ ki mü'ellif aytur:

Remel - + - - / - + - - / - + -

beyt: ²nāvekiᅅg kirse kēyik-niᅅg қanıᅅa
hiç hayı[k]mas étipen köne yazuқ

³basa gāhī, 'ināyet-tin elif ték 'āşık-larnıᅅg cānı arasıᅅa kirer mēn. ⁴ve gāhī oқ bile ney dēk her kimge қadalsam, mēniᅅg zehrimᅅin cān ⁵éltmes. yana mēn ol quştur mēn kim, 'āşıklar mēni hevādın tutar ⁶lar. andağ ki mü'ellif aytur:

Hezec + - - - / + - - - / + - -

beyt: *hevā қalsa, oқuᅅg cān şaydı üçün*
⁷anı köᅅglüm quşı tutқay hevādın

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

ger hevā қalsa yürektin ötkeli nāvek-leriᅅg
⁸cān bile köᅅglüm quşı tutқay hevādın ay bēgim

yana çarasun dēk yigit-ler meydānda ⁹mēniᅅg қанатım birle uçarlar. yana mēn ol humā-yı evc-i 'izzet-tür mēn ¹⁰kim, eger pervāz қılsam, fāriᅅ-bāl āzādeler mēniᅅg yünᅅümni cān quşı-nıᅅg ¹¹қанатı dep қуванurlar. andağ ki h^vāceᅅi ātāyī aytur:

Nazm: *Kime bağlanıp peşine takılsam, (o kişi) kıyamet (gününe) kadar (benden) kaçar, bir göz açıp kapayana kadar dahi olsa, ardına bakmaz.*

Dahası, ismim Këybür'dür, dolayısıyla şâir şöyle der:

Nazm: *O senin Keybür adlı hızlı uçan okun,
düşmanın gönlündeki bir yarayı bile iki parçaya ayırır.*

Sonra, her nerede (efsanevî kuş) Simurg (?) gibi kanatlarımı açsam, benim korkumdan Akbabanın ruhu uçup gider, ve Toy (Togdar) kuşu ile ovalarda rastlaştım, benim korkumdan ovaları tozudur, ve dağlar arasında ceylan gözlü güzellerin ve Hitaylıların oku gibi [8 = 317b] Yaban Koyununun butunu vurmaya hedeflediğimde kanına girerim (öldürürüm). Müellif bu konuda şöyle der:

Beyt: *Eger okun geyiğin kanına girse (öldürse),
geyiğin derisine yazık ederek hiç hayıkmaz.*

Bazan, inâyetten dolayı elif harfi gibi âşıkların canları arasına girerim, ve bazan da ok ile kâmiş gibi her kime saplansam, benim zehrimden canını kurtaramaz. Dahası, âşıkların havada yakaladıkları o kuş benim: Müellif bu konuda şöyle der:

Beyt: *Eğer okun can avlamak için havalansa,
gönlümün kuşu onu havadan kapar.*

*Eğer okların bir yüreği delmeyi arzu etse,
gönlümün kuşu (onu) can ile havadan tutacaktır, Ey beyim.*

Yine Çerasun (Celâsun) gibi gençler, (savaş) meydanında benim kanatım ile uçarlar, yine ben izzet göğünün huma kuşuyum ki, uçtuğum zaman râhat ve âzâde kişiler benim tüyümü can kuşunun kanadı diye övünürlür; Bu konuda Hôceğî Atâyî şöyle der:

Remel - - - - - + / - - + - + / + - - + / - - + - - - -

beyt: [9 = 318 a] ¹ol şehsüvâr tirkeşi-niñg oқа-nuñg yün̄gi

cân kuşu-nuñg tirig-lete yolğan kanatıdur

²yana eger kârvânî-larğa bedreқа bolmasa, yolnı azıqurlar, ve mên bedreқasız yolnı ³tüz barur men. basa her қayda terâzû bolsam, mênı tartay dègen kişi-ler ⁴cân tartarlar, andaқ ki, h^vâce husrev-i dehlevî maḥbûb êñgindin cāngā tégip aytur:

Remel - + - - / - + - - / - + -

⁵der dilem tîret terâzû mî şevêd

k'ez derûn-ı sîne cân-râ ber keşed.

⁶yana neyşeker kim ĩmân ḥalâveti-niñg tatlıқ sözindin-dur, mênıñ birle ⁷bir yêrde bütüp ulğayıp-tur. Ay uyatsız yâ! sên mênı körgeç ⁸қorқup, sehminidin özünge toldurur sên.

yay bu pür-övke sözlerni ⁹êşitkeç, bağırı қatқunça küldi. ammâ bir zerre yumşamadı. қatıқ söz ¹⁰başlap ayıttı. andaқ kim, cunūnî şâ'ir aytup-tur:

Müctes + - + - / + + - - / + - + - / - - -

beyt: ¹¹men ân neyem ki zi tîr-i melâmet endîşem

gûlâm-ı rûy-ı kemân-ebrevân-ı bed-kîşem

[10 = 318 b] ¹yana sêni oқ-çılar bend bend қılıp ortañgdın yarmağunça mênıñg ²birle қavuşa almadıñg. basa uğrı-lar birlen hem-şoḥbet-lıқ қılğan üçün ³berk-i ney tonuñgnı soyup içiñgni yardılar.

“ay ḥākî-i ḥâksâr! neçe özün̄gni ⁴renc tutar sên? ay gayretsiz! bir başaқ üçün her bûte-niñg tübinde ⁵ḥûşe-çîn-ler dèk tofraқ-қа batıp ḥarmanıñgnı yélge bérür sên. basa ⁶pehluvân-lar қаşıda mênıñg évimdin қаçıp, yazı yabanda başıñgğa ⁷tofraқ savurur sên. êmdi sañga bu cür'et қaydın peydâ boldı ⁸kim, mênıñg alımda tüz turup, oқ ucıdın sözleşür sên”? ve mênı ⁹peyveste şâhib-i ḥüsn-ler қаşına mên̄gzetip ayturlar:

Beit: [9 = 318 a] *O şehsüvarın sadağındaki okunun tüyü gönül kuşunun canlı canlı yolunan kanadıdır.*

Yine, kervancıların kılavuzu olmasa, yolu şaşırırlar, ancak ben kılavuz olmadan yolu dümdüz giderim. Yine, ne zaman ve nerede terazi olsam, beni tartacaklarını söyleyen kişiler (kendi) canlarını tartarlar. Bu konuda Hâce Husrev-i Dihlevî, sevgilinin yanağından cânına erişerek şöyle söyler:

*Yüreğime sapanan kirpik okun, göğsümün içinde iken
kantar olup, sinem içindeki canımı tartar.*

Yine şeker kamışı iman halâvetinin tatlı sözlerindedir. Benimle aynı yerde biterek büyür. Ey hayasız yay! Beni gördüğün zaman korkarsın ve benim korkumdan (kendi) etrafını (oklarla) doldurursun.

Yay bu öfke dolu sözleri işittiği zaman, katılana kadar güldü. Lâkin zerrece yumşamadı. Söze sert başlayarak dedi. Şöyle ki Cünûnî şâir şöyle demiştir:

Beit: *“Ben o azar oklarından çekinen biri değilim.
Ancak keman (yay) kaşlı kâfir dilberin yüzünün kuluyum, kölesiyim.*

[10 = 318b] Yine, seni okçular bağlamadıkça ve ortandan yarmadıkça benim ile kavuşmadın. Dahası, sen hırsızlar ile arkadaşlık yaptığın için senin sağlam kamış elbiseni soydular ve karnını yardılar.

Ah toprak olasıca! Nasıl kendini üzüntüde tutarsın? Ey gayretsiz! Bir başak için her eğri nebatın dibinde ekin toplar gibi toprağa batıp harmanını rüzgara verirsin (savurursun). Yine pehlivanların karşısında, benim evimden kaçarak, yazıda yabanda başına tozu toprağı savurursun. Şimdi sana bu cüret nereden kaynaklandı ki benim karşımda dimdik durarak ok ucundan konuşursun? ve onlar beni daima güzellerin kaşına benzeterek derler:

Remel ++ -- / ++ -- / ++ -- / ++ --

nazm: ¹⁰*ān du ebrū-yı muḳavves du kemānend bulend
ki be-şad ḳarn çünin turfe kemān netvān saht*

¹¹yana ‘āşık-lar ma‘şūḳ ḳaşığa peyveste teşbīh üçün oḳurlar:

Remel ++ -- / ++ -- / ++ -- / ++ --

beyt: [11 = 319 a] ¹*her kücā murġ-ı dilī bāl-küşāyed fī’l-hāl
be-kemān gūşe-i ebrū zi hevāş endāzed¹*

²basa oḳ bu sözlerni eşitkeç ayttı kim: “zēhī nādān ki sēn sēn”.

³meger ḳarıġan cihet-tin ḳarīf bolup sēn ki, özünġni tıya tutmay sēn?

⁴basa şeyḫ-i feşāḫat ki, gülistān-da bülbül dēk hezār-destānı bardur,

⁵mēn-<i> gül-‘izār ḳāmetine teşbīh ḳılıp aytur:

Hezec -- + / + -- + / + -- + / + --

nazm: *berbūd dilem der çemen[ī] serv-i revānī*

⁶*zerrīn kemerī tīrḳadī mūr miyānī*

basa ḫ^vāce ḫāfız-ı şīrāzī mēni müstecāb⁷ü’-d-da’vālarınġ du’āsı dēp aytur:

Muzāri’ -- + / - + - + / + - - + / - + -

nazm: *ez her kirāne tīr-i du’ā kerde’em revān*

⁸*bāşed k’ez ān miyāne yekī kār ger şevēd*

basa ḫ^vāce kemāl ki, leṭāfet ve ⁹zarāfet bābında şāḫib-kemāl érđi, mēni nārvan ḳāmet-lik şīm-¹⁰endām-lar ḳaddine teşbīh ḳılıp aytur:

Remel - + -- / - + -- / - + -- / - + --

beyt: *her ki ber tīr-i ḳadeş çeşmī nemī düzed kemāl*

¹¹*rāstī rā rāst bāyed düḫten çeşmeş be-tīr*

yana ḫ^vāce selmān şemşād dēk rāst [12 = 319 b] ¹lıġımnı körüp mēni dilşād gamzesine mēnġzetip aytur:

¹ Sayfanın sol üst köşesinde metinde gelmesi gereken yeri belirtilmeyen şu Farsça beyit var. Hezec -- + / + -- - / + -- (mefülü mefâilün feülün)
beyt: *sıhr est kemān-i ebruvāneş / peyveste keşide tā bunâġuş*
Onun ḳaşlarının yayı öyle bir sihirdir ki, / bu yayı sürekli olarak kulaġının dibine kadar germiştir.

Nazm: *O iki kavisli kaş, iki yüksek keman (yay) dır.yüz asır geçse bile böyle bir acayip keman (yay) yapılamaz.*

Yine, âşıklar sevgilinin kaşına daima benzetme için okurlar.

Beyt: [11 = 319a] *Nerede bir gönül kuşu kanat açıp uçacak olsa, kaşının köşesi (ucu) derhal keman (yay) çekerek onu havadan indirir.*

Sonra, ok bu sözleri işitince dedi ki, “İşte nâdân sensin”. Meğer yaşlandığından dolayı bunamaya başladın ki kendine hakim olamıyorsun. Yine bülbül gibi binlerce hikâyesi olan fesâhat Şeyhi, beni gül yanaklı sevgilinin boyuna bosuna benzeterek der:

Nazm: *Altın kemerli, ok gibi uzun boylu, karınca gibi (ince) belli servi boylu bir dilber çemende salınırken gönlümü çaldı.*

Sonra, Hâce Hâfız-ı Şîrâzî beni duaları kabul olanların duası diyerek der:

Nazm: *Olur da birisi hedefini bulur diye,
her bir taraftan (köşeden) dua oklarını fırlattım.*

Yine, letâfet ve zerâfet hususunda olgunluk sahibi olan Hâce Kemâl-i Hocendî, beni nârven kametlilerin ve gümüş endamlıların boyuna benzeterek der:

Nazm: *Ey Kemal, o sevgilinin ok gibi olan ince uzun boyuna gözünü dikmeyen gözü ok ile dikmek gerekir.*

Yine, Hâce Selman(-ı Sâvecî) benim şimşir ağacı gibi [12 = 319b] dümdüz olduğumu görerek ve sevgilinin yan bakışına benzeterek der ki:

Beyt: *Senin gamzenin okunun temreni bizim canımızı deldi de geçti. Neler etti gamzen bana, ben ne diyeyim, ah neler geçti.*

Yine, Türk şâirlerinin müctehidi olan Sekkâkî, benim halime en uygun şekilde der:

Nazm: *Her ne kadar senin kaşlarının kıvrımı ok gibi (düz olan) boyumu yay (gibi eğri) hale getirse de, senin bu yan bakışının okuna canım feda olsun.*

Yine yaradılışının letâfeti ile zarifler arasında meşhur olan Mevlânâ Lutffî, beni cefacı, vefasız güzellerin gamzesi diye söyler:

Gamzesinin hadengini (yan bakışının oklarını) gördüğüm zaman dedim ki: benim canımı yakan bizzat sensin.

Yine, yazar, aşıklar arasında aşk okuna hedef oldu. Beni oka nisbet ederek şöyle der:

Beyt: *Çekerim gönülden yüz ah okunu, okların birden bire (ansızın) canımdan geçsin diye.*

Yine, sen fazlasıyla üstünlük kılarak kendini güzellerin kaşlarına benzettiğin için, müellif senin durumuna en uygun olarak der:

Nazm: [13 = 320 a] *Senin dilberlikte tak olan kaşların hakkında Kemanın (yay)ın kötü (egri) düşüncesi, doğrusu onun çok başlılığından ileri gelmektedir.*

Yine, “Benim evimden kaçıp düz dalaşırısın” demiştin. Her ne kadar sen eğri ben doğru isem de, sen bu sözü doğru söyledin. Ancak bizim aramızda hiç bir şekilde cinsiyet yoktur ki daima ve aslilik olacak diyerek bu rubaiyi okudu:

Nazm: *Oturma kötüyle ve gitme onun evine. Yersen onun dânesinden, düşersin tuzağına.*

tîr ez ser-i rāstī kemān-rā kec dīd

dīdī ki çigūne cest ez hāne-i u

⁷basa yay oq-nunġ ötkün sözlerini eşitip, taħammül kılabilmey, ⁸hımāyet için özin kirişke bağladı ve keçken münāzara ve mübāhase ⁹ni taqrīr kılıp ayttı kim: “oq sehmi-din mununġ dek êkki bükülüp ¹⁰tür mên ve yıl-lardur kim zih-gîr birge baş қоşup, seni barlas dep, ¹¹hıdmetinġe turu{r}ptur biz. emdi tēnġri için biziġ aramızda hakem bolup [14 = 320b] ¹hākim-ler dek bu bahş-ni ayırt-ķıl”.

kiriş bu söz-ni eşitkeç, hām ²lıġıdın pīç ü tāb urup, semen-būy-lar sünbūli dek özige tolġanıp ³tāb kēltüre almay, zihgîr-ge ayıttı kim: “Eger mên barlas bolsam, sēn tarġanı ⁴dur sēn, revā bolġay mu kim, ya küç kılımay, oq yaġa küç kılıġay? emdi ⁵maşlahat ol-dur kim, anı andaq iraq taşlalı kim yanınġ tozını ⁶tūtiyā kılıp tapmaġay.

zih-gîr <munı> eşitkeç, “hōş bolġay” dep, yetimāne gîr ü best ⁷körsetip, barmaġ közige koydı. kiriş birle ittifāk kılıp, oq-nı özige ⁸yaķın tarttılar.

oq alarnı özi dek rāst saġınıp ilgeri bargaç, ⁹kiriş aġzıġa andaq tepti kim, oq-nunġ aġzı tola kıan bolup, nārvan ¹⁰dek, tüben kıara yerge kirdi.

ve bu münāzaradın maķşūd ol kim bu devrnünġ ¹¹kec-tāb’-ları-nınġ qaşında her kim ya dek ēġri bolsa, yanları-dın [15 = 321a] ¹yıraq bolmas, ve her kim oq tēk rāst bolup, tüz yörüse, yaķınī dek ³yıraq tüşer. andaq ki āsī şā’ir-ninġ kıt’ası bu söz-nünġ rāst-lıġına gūyādur.

Hafif - + - - / + - + - / + + - (- -)

nazm: *her ki şūd rāst enderīn meydān*

her kücā reft bī-hūzūr uftād

ez kecī şūd kemān be-pehlū-yı şāh

tîr ez rāstī be dūr uftād

⁵egerçi bu söz-nünġ sâ’ati vasī’ erdi. şenī’ körüngey dep, söz ⁶ihtişār boldı ümīd kim, ol rāst t̄abī’at, müstakīm zihin-lerninġ

Doğru olmasından dolayı ok, eğri gördüğü için keman (yay)ı gördün mü onun (yayın) evinden fır diye nasıl fırladı?

Sonra yay, okun tesirli sözlerini işiterek tahammül edemedi, korumak için kendini yay kirişine bağladı. Geçen münazara ve tartışmayı naklederek dedi ki: “Ben okun korkusundan dolayı böyle ikiye büküldüm. Yıllardan beri parmak kılıfı ve ben metanetle sana Barlas deyip senin hizmetindeydik. Şimdi Allah aşkına, aramızda hakem ol ve [14 = 320b] hakim gibi, bu davayı hükme bağla.”

Yayın kirişi bu sözleri duyduğu zaman, tecrübesizliğinden kıvrılarak yasemin kokularının sümbülü (saçları) gibi kendisine dolanıp, parmak kılıfına dedi ki: “Eğer ben Barlas isem sen de bir Tarhansın. Yay güc kılmadan ok yaya güç kılsın, bu reva mıdır? Şimdi, münasip olanı şudur ki onu öyle uzağa atalım ki yayın tozunu bile sürme kılmak için bulmasın.

Parmak kılıfı bunu duyduğu zaman, “çok iyi” diyerek parmağını gözüne koydu ve yay kirişi ile anlaşıp oku kendine doğru çekti.

Ok onları kendisi gibi doğru zannedip ileriye varınca, yayın kirişi ağızına öyle şiddetle vurdu ki, okun ağızı kan doldu ve narven ağacı gibi yüz üstü kara toprağa girdi.

Bu münzaradan maksad şudur ki devrin eğri mizacılı insanların karşısında her kim yay [15 = 321a] gibi eğri olsa, uzakta olamaz. Her kim ok gibi doğru olup düz yürüse Yakî'nî gibi uzağa düşer. Öyle ki Âsî şâirin rubaisi bu gerçeğin doğruluğunu ifade etmektedir.

Nazm: *Her kim bu meydanda dikilerek doğrulsa,*

her nereye gitse, huzursuz oldu (düştü)

Keman (yay), eğri olduğu için Şâhın yanında kaldı

Ok, hep doğru olduğu için şâhın uzağına düştü.

Gerçi bu sözlerin ehemmiyeti genişse de, kötü görünecek diye söz kısa kesildi. Ümid edilir ki, o doğru tabiatlı ve müstakim zihin

⁷mehekki-de bu naqd tamâm 'ayâr bolğay ve bu şafhanı muṭâla'a
kılıp, bu nâme ⁸niñ sillesi ornığa 'azizlerdin tevaqqu' ol kim.

Hezec + - - - / + - - - / + - -

nazm: ⁹yakîni-niñ revânın şād kılğay
du'â-yı hayr birlen yād kılğay

¹⁰tükendi oq yay-nıñ münâzarası.

¹¹v'allāhü a'lem.

---

lilerin meheng taşından bu nakd tam ayarı olacak ve bu safhayı mütalaa ederek bu nâmenin sillesi yerine azizlerden beklenen odur ki: **Nazm:** *Yakîni'nin ruhunu şad edecek onu hayır duası ile yad edecek(tir).*

Ok ile yayın münazarası sona erdi.

Allah en iyisini bilir.

AÇIKLAMALAR

1 = 314a/1 **ç(e)rge** ~ **ç(i)rge** جركا : “sıra, saf; sürü, katar; alay, bölük” < Moğ.

Metinde **ç(e)rge** ~ **ç(i)rge** şeklinde geçen bu kelime Moğolcadan Doğu (Çağatay) Türkçesine, Doğu Türkçesinden de Batı (Osmanlı) Türkçesine geçmiştir.¹ Türkiye Türkçesi ağızlarında **cerge** (II) “Dizi, sıra” ve **cerge** (V) “Bir çeşit sürek avı” şeklinde tespit edilmiştir.² Bu örnekler Andreas Tietze tarafından sözlüğüne alınmıştır. “AD. **cerge** I ‘dizi, sıra, grup; sürek avında sürücüler dizisi’ DS 885 <Moğ. *cérge* a.m. G. Doerfer, 1963 I, no 161. Krş. *çerga*”³ “**çerga** ‘ot biçme içinde biçilen sıra’ K. Emiroğlu 1989 s. 69 < *cerge*.”⁴ Krş. 3= 315a/5 **ç(e)rge tüz-** ~ **ç(i)rge tüz-**

1 = 314a/2 **kabağ at-** : (bal) kabağ(ına ok) atmak.

1 = 314a/8 **cılavdâr** : جلودار <Moğ. + Fars. birleşik isim. “süvarî, seyis”

Moğolca *ciluga* “dizgin” kelimesi Doğu (Çağatay) Türkçesine metatezli *cilağu* şekliyle geçmiş ve *cilağu* şekli *küdegü* > *küyegü* > *küyevü* ~ *küyevi* > *güveyi* > *güvey* örneğinde olduğu gibi *-ğu / -gü* > *-vü ~ -vi* > *-v* gelişmesi ile *cilağu* > *cilavu* ~ *cilavi* > *cilav* ~ *cılav* şeklinde gelişmiş olmalıdır. Kelime Doğu (Çağatay) Türkçesinde *cılav* şeklinde görülmüştür.⁵

Batı (Osmanlı) Türkçesi’nin XIV.-XV. yüzyıl metinlerinden *Mihr ü Müşterî*’de *cılavu bur-*, Dede Korkut’ta ise *cılavı tut-*, *cılavı tart-*, *cılavı çekdür-*, *cılavı döndür-*, *cılavı yeñime-* şekillerinde kullanılmıştır.⁶

¹ Reşid Rahmeti Arat, Vakayi, s. 595-596. “sıra, saf, mertebe, dizi, rutbe”. Osman Nedim Tuna, “Osmanlıcada Moğolca Kelimeler”, *Türkiyat Mecmuası*, XVIII, İstanbul, 1976, s. 288-289, § 10; Claus Schönig, *Mongolische Lehnwörter in Westogusischen*, Wiesbaden, 2000, s. 116-117.

² *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, III, C-Ç, Ankara, 1968, s. 885.

³ Andreas Tietze, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, Cilt 1, A-E, İstanbul-Wien, 2002, s. 431b.

⁴ Andreas Tietze, *a. g. e.*, s. 498b.

⁵ B. Atalay, *Abuşka Lûgatı veya Çağatay Sözlüğü*, Ankara, 1970, s. 237.

⁶ Krş. XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan

1 = 314a/9 **çilbur** : “Bağlamak veya çekerek götürmek için hayvanın başlığına veya tasmaına bağlanan ip, yular.⁷ anlamındaki *çilbur* < Moğolca *çilbu'ur* < *çilbuğur* kelimesi Çağatay Türkçesi'nde *çibilger*, Osmanlı Türkçesi'nde ise *çilbur* ve *çilbir* şekillerinde görülmüştür. Metinde geçen şekil olan **çilburî-lik kılmak** “(atı) dizginlemek” anlamında kullanılmaktadır.

1 = 314a/10 **kıyuşkun** > **kuşkun** ~ **kuşkun** : Atın kuyruğunun altına geçirilen kayış. At pisliğini yaparken pislik bu kayışa bulaşır. Bir başka söyleyişle kayış pisliği yer. Metinde hakaret anlamı olarak “pislik yiyen, pislik, pis herif” karşılığında kullanılmıştır. (bk. Kaare Grø nbech, *Komanisches Wörterbuch*, København, 1942, s. 202. **kıyuşkan** “Schwanzriemen ‘posna’, 103.19”; Vladimir Drimba, *Codex Cumanicus*, Bucarest, 2000, s. 225 **kıyuşkan**; **kuşkun** “atın kuyruğuna takılan bir nevi kayış”. Abû-Hayyân, *Kitâb al-İdrâk lilisân al-Atrâk*, İstanbul, 1931, s. 83.

1 = 314a/10 **çayna-** ~ **çeyne-** : “çiğnemek” Abuşka, 231.

2 = 314b/2 **yası** : Kemal Eraslan neşrinde **yayı** okunmuş.

2 = 314b/10 **egi bükül-** : “boynu bükülmek = yay olmak”

3 = 315a/1 Mog. *baranggar* > **barangar** = **oñg kol** : harp safında bulunan ordunun sağ kolu, Vakayi, 586, Schönig. 67.

3 = 314a/2 **çap tüş-** : “ters düşmek”. *çep* < F. “ters”

3 = 314a/2 Mog. *cavunggar* ~ *cavanggar* > **cavangar** = **sol kol** : harp safında bulunan ordunun sol kolu, Vakayi, 594, Schönig. 113.

3 = 315a/5 **ç(e)rge tüz-** ~ **ç(i)rge tüz-** : جرکا توز- “saf düzenlemek, sıra tutmak, aynı sırada durmak” < Moğ. **ç(e)rge** ~ **ç(i)rge** + Türk. **tüz-**. Kelime Doğu (Çağatay) Türkçesinde **çerge tüz-** şeklinde kullanılmıştır.⁸ Osmanlı Türkçesinde ise “**çergelenmek**, (**çergelenmek**): İnsan ve hayvanlar çepeçevre bir halka meydana getir-

Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, II, C-D, Ankara, 1965, s. 762.

⁷ Osman Nedim Tuna, “Osmanlıcada Moğolca Kelimeler”, *Türkiyat Mecmuası*, XVIII, İstanbul, 1976, s. 289-290; Claus Schönig, *Mongolische Lehnwörter im Westoghusischen*, Wiesbaden, 2000, s. 80-81.

⁸ Besim Atalay, *Abuşka Lûgati veya Çağatay Sözlüğü*, Ankara, 1970, s. 224-225.

mek” anlamında *Bürhan-ı Katı Tercümesi*’nde görülmektedir.⁹ krş. 1 = 314a/1.

3 = 315a/6 **sivürgap** : سيورغاب şekli soyurgap imlâsıyla olmalı idi.

3 = 315a/9 **yelim** : “birbirine bağlı, birbirine yapışık nesne”.

3 = 315a/9 - **yelmeş-** : “sertçe, iyice yapışmak”. **ağzı yelim dök yelmeş-** “dudakları birbirine iyice yapışmak, ağız açamamak”.

3 = 315a/9 **siñgüre alma-** : “sindirememek, hazmedememek, yedirememek”. **özige siñgüre alma-** : “kendine yedirememek”.

3 = 315a/11 **yüz-siz** : “saygısız, edepsiz”.

4 = 315b/1 **ğâş** : “öfke, hiddet, sinir” (bk. *Üzbek Tilining İzâhli Lugati*, II, s. 655. **ğâş (I)**. **ğâşiyemni tarta alma-** “hiddetimi çekememek, hiddetime tahammül edememek”

4 = 315b/1 **kécek** : başa takılan püskül, sorguç. mecazen “tepe, kafa tası”. **kécekim kat-** (sa)- “tepem at- (sa), kafamın tası at-(sa), asabım bozul- (sa), hiddetlen- (sem)”.

4 = 315b/3 Kelime **qarn** “boynuz”, **qarin** “karın” ve **qurn** “devir, çağ” şeklinde okunabilir. F. İz **qarin** “belly [karın]” okumuş. Ben **qurn** “devir, çağ, asır” okuyorum.

4 = 315b/6 **qābe qavseyn** : “iki yay arası”. **qābe** (قَاب) “yayın ortasındaki kavrama yerinden üst veya alt ucuna kadar olan mesafe”. Mecazen: “çok yakın, oldu olacak, eli kulağında” anlamındaki **qābe** kelimesi قَابُ **qābü** şeklinde yanlış harekelenmiş. قَابُ şeklinde harekelenmeli idi. Kuran’da Necm sûresinin 9 âyeti olan فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ *fe kâne qābe qavseyni ev ednā* âyetinin anlamı “iki yay (arası kadar) veya daha fazla yaklaştı idi” şeklindedir.

5 = 316a/1 **évürseler** imlâ ایوورسالار .

5 = 316a/11 **Sebz<v>ārī** : İmlâda vav harfinin yazılması unutulmuş.

⁹ XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, II, C-D, Ankara, 1965, s. 768.

6 = 316b/2 **sekrimek** : “sıçramak” bk. *Üzbek Tilining İzâhli Lugati*, 13a **sakramak** maddesi.

6 = 316b/2 **kez kez sekri**:- “ardı ardına sıçramak, ardı ardına sıçramaya başlamak, yerinde duramamak”

6 = 316b/9 **boğaçı** : Abuşka (s. 148)'da şu bilgi verilmektedir: “Yayın bir bağı (kâbe) zayıf olup biri kavî olsa, kavî canibinden kirişle yaya bir ip bağlarlar ki iki canibi berâber olur, aŋga dërler”.

7 = 317a/2 **aķırıp** → **aķızıp** mı?

7 = 317a/8 **sêvir** : “simurg” mu?

7 = 317a/8 **keybür** : Abuşka (s. 345)'da şu bilgi verilmektedir: “Yassı ok demrenine derler”

7 = 317a/9 **kaçır** : “akbaba” < Mog. **ħacir**. bk. Osman Fikri Sertkaya, “Mongolian Words and Forms in Chagatay Turkish (Eastern Turki) and Turkey Turkish (Western Turki)”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1987*, Ankara 1992, s. 265-280. **ħacir** **ķuş** “akbaba”.

7 = 317a/10 **toğdarī** : “Toy kuşu”: Ulrich Schapka **toğdarī**'yi *Otis*, belki de *Otis tarda*'dır şeklinde tavsif etmektedir.¹⁰

“Nr. 155. تغدري “Trappe” *Otis*, vielleicht die Großtrappe” *Otis tarda*, auch توغدري **tūğdarī** mit pleneschreibung und دغدار **duğdār** (St., Vullers, BQ) < türk. **toğdari** dass. (Doerfer II Nr 906, M. Räsänen, *Wörterbuch*, p. 483, C. Brockelmann, *Osttürkische Grammatik*, p. 134). Auch np. تودره **tūdara** (St., BQ) gehört (über **tūğdarī** hierher)”.

“Nr. 328. دغدار **duğdār** “Ein Vogel, der Name mit Sperber und Falke jagt” (Vullers, BQ), “Ein Falke” (St.) < türk. **toğdari** “Trappe” *Otis* dass. (s. Nr. 155). Die Bezeichnung “Falke” bei Steingass mag auf einem i.ißverständnis des lateinischen Textes “avis, quam ope falconis et accipitris venantur [= ein Vogel, den man mit Hilfe des Falken und des Sperbers jagt]¹¹” bei Vullers beruhen (Vgl. Doerfer, aaQ.)”.

¹⁰ Ulrich Schapka, *Die persischen Vogelnamen*, Inaugural Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Julius-Maximilians-Universität zu Würzburg, 1972, s. 50.

“Trappe” için bk. Karl Steuerwald, *Deutsch-Türkisches Wörterbuch*, 1974, s. 540b. “(büyük, küçük) toykuşu; toydan, toydari, bağlan”.

¹¹ Cümlelerin bu Almanca çevirisi Doerfer II, Nr. 906, s. 520'den alınmıştır.

Otis tarda E. Denison Ross'un "A polyglott List of Birds in Türki, Manchu and Chinese"¹² adlı araştırmasında 40 numara altında **gaçir** maddesinde verilmektedir (s. 266). Bu maddenin sonunda 36. madde olan **duğdurī** دوغدوری 'ye atıf yapılmaktadır.

Gerhard Doerfer ise TMEN II Nr. 906 (s. 519-524)'daki "توغداری (*toğdarī*) 'Trappe, Otis tarda' ~ توغداری ~ دغدار ← tü. **toğdari** id." maddesinde tafsilatlı bilgi vermektedir.

8 = 317b/1 **ırğalı** : yaban koyunu?

8 = 317b/2 **hayımas** ?

8 = 317b/8 **ç(a)rasun** ~ **ç(i)rasun** چراسون : "genç adam, kuvvetli adam, yiğit" < Moğ. *carasun* ~ *cirasun*

Metinde **ç(a)rasun** ~ **ç(i)rasun** şeklinde ç ile geçen bu kelime Türkçe metinlerde daha ziyade l'li şekli ile **calasun** ~ **cilasun** şeklinde geçmektedir.¹³ *Türkçe Sözlük*'te¹⁴ **cilâsun** is. Moğ. "Yiğit, eli çabuk, becerikli kimse" şeklinde, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*'nda¹⁵ ise

"celâsin / celâsun / cilasın 'yiğit adam' TS 767-768 < Moğ. *calagu* a.m. + bir ek O. N. Tuna 1972 s. 217, fakat I Vasary 1993 s. 131'e göre ET. *çal-* 'yere çalmak' veyahut ondan türemiş olan *çalık* 'inatçı, sinirli (at hakkında)' kelimesi + *-sun/ -sın* eki: 'eli çabuk, becerikli' * *Şöyle vakur, terendaz, cilasın bir hizmetçi haline gir!* (H. R. Gürpınar 1938, s. 12). *cilâsın gibi* 'boylu boslu, gürbüz babayiğit' Ö. A. Aksoy 1946 III, 135: * "*Bu kız da onu sever.*" - "*Eh sever ya. Celasin gibi delikanlı. Dört kaşlı, eti budu yerinde.*" (S. E. Ertem 1930se s. 64)" şeklinde geçmektedir.

Moğolcadan Doğu (Çağatay) Türkçesine, Doğu Türkçesinden de Batı (Osmanlı) Türkçesine geçen kelime Türkiye Türkçesinde başına *er* sıfatını alarak *ercilasun* şeklinde de kullanılmaktadır.¹⁶

¹² *Memoirs of the Asiatic Society of Bengal*, II, No 9, s. 258-340.

¹³ Claus Schönig, *Mongolische Lehnwörter in Westogusischen*, Wiesbaden, 2000, s. 105-106.

¹⁴ *Türkçe Sözlük*, 1, A-J, Ankara, 1998, s. 408b.

¹⁵ Andreas Tietze, *a. g. e.*, s. 425a.

¹⁶ Osman Fikri Sertkaya, "Mongolian Words and Forms in Chagatay Turkish (Eastern Turki) and Turkey Turkish (Western Turki)", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 1987, Ankara, 1992, s. 278.

carasun ~ cirasun جراسون şekli 15. yüzyıl Osmanlı Türkçesi metinlerinden olan *Hikmet-nâme*'de aşağıda verilen iki örnekte *carasun* okuyuşu ile tespit edilmişti.¹⁷

bahadırlar idi merdan içinde

carasunlar idi meydan içinde

carasunları bu devr-i zamanın

bahadır gey erenleri cihanın

Kelimenin etimolojik yapısı Türkçe: *yaş* = Moğolca *cala* + *sun* şeklinde olmalıdır.¹⁸

9 = 318a/1 tiriglet- : “canlı olmak” **tiriglete** ‘canlı olarak, canlı canlı’

9 = 318a/8 pür övke : Metnin bu kısmı lekelidir. Buradaki kelimenin **pür övke** okuyuşunu Prof. Dr. Günay Kut’a borçluyum. Kendisine teşekkür ederim.

10 = 318b/9 mēngzetip : İmlâda **z** harfinin noktası unutulmuş.

13 = 320a/10 zihgîr : İmlâda **z** harfinin noktası unutulmuş.

13 = 320a/11 turu{r}ptur biz : Müstensih kelimenin imlâsında **r** harfini fazla yazmış.

14 = 320b/1 hākîm : İmlâda **î** harfi fazla yazılmış.

14 = 320b/5 tozunı : İmlâda **z** harfinin noktası unutulmuş.

14 = 320b/9 nārvan : İmlâsı **tarun** تارون şeklindedir. Ben müstensihin *nûn* harfinin tek noktası yerine *te* harfinin iki noktasını sehven koyduğunu kabul ederek kelimeyi **nārvan** okuyorum. Bu okuyuşumu **11 = 319b/9'daki nārvan** نارون şekli ile karşılaştırırız.

¹⁷ XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, II, C-D, Ankara, 1965, s. 767-768. **cılasın**, (**cılasun**, **calasın**, **calasun**, **carasun**) : Kahraman, babayiğit, gürbüz delikanlı.

¹⁸ Krş. Osman Nedim Tuna, “Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler”, *Türkiyat Mecmuası*, XVII, İstanbul, 1972, s. 217, § 5.

ایزویم ناکاه خوب لارج کاسیدین آت جیتارغان پر نختی بوز ایلیق
 چیکیت چان قلب ایلکینا اوق الیب ایلکینا یا سالیب قیق اعالی
 میدان بادشیره عوم قیلدی نظم بوز ایلیق اول سیکت کجه نیک صفا
 عاشق کیشی نیک آلتیج و چاپونج یاسیدور بند شوق نیک قان غیلا
 دیدیم که آیا بونی خورشید تور که تو پس جئید اطلوع قلب نور و یانی
 گوک تو دیم جرخ نیک اوق دیک پایه بی گوک سیت تور نیک
 یوزد حیک باقیم اریسا دیدیم کیم لکروآت موندلکدیک حدین آشا
 جالین بولماسا بر گوک موندلک شماسی یوق اردی بوسوزنی چلو دایا
 ایشیت چلوری ایک پدا ایلدی ایشیم که بو میداند اباری سیکاسه
 قویوشون که غیب قلبی حارجی جانیا پسین آخو خود و مکا جوا
 تا به المای دمی تو تولدی انصه بو خیال دستگر و بو احوالی دستخیر اریم

چون ادل بکیت نیک یایی نیک سوزی تیلیها و اوقی نیک خیالی شهلا
 ای کاج کو نکلو ما کجتی کیم بو کونکا دیکر و سچ کیم سه ترکی تیلی نیک چهرین
 و فارسی الفاظی نیک کومرین ترکیب قلیب اوق یا نیک اراسیندا
 مناظره ترتیب قیلمایدور که بو وجه دین عالم دا اندین شانه قانغای
 چون او شیو سوز مرغوب و یو باغث محوب کوروددی بو مناظره تصنیفینه
 ششم قلدیم و امید اول کیم خوشش طبع لار تا بو عید امقبول و
~~پسندیدند~~ تمنای مناظره نیک ابتدای پر کون پر چه
 صاحب طریق اهل قبضه آیتیجه بهادریکیت لار یا ویک مجلس اسبابین قنوق
 و اوق نیک مخلصی توروب پر گوشه واکش کاجیب اردو یلار ناگاه
 ترکستان طرفین پر ایکی بو کونکان قری پر لان پر پرو و بلوغ
 یتشینلار قویزه عنت یولیندن اونک قول ساری بکیت کاسول

ساری یوردت بیز دیلار مکت تیز یولیندن کلیب جداق چرلز باغاره
 جیتی و قوی ایب توتوب بول قولین جواغاره خوشی و قوی
 ناموسین باغینیب کورمن پله بیکت بین سوال قیلدی کیم سین آ
 جت بین قریبی عزت قوتای اونک قوله جیتیک بیکت جوا
 بوردی کیم مین جینگر خان جاغیدا صاداتق چرکا توتوب باغینه
 تیکیشکالی ایلکاری یوردکان اوچون سیور قاپ برانغاره جیغاری
 و قوی بسس کس لیک قلیب کین تار یلغان اوچون آنی یازینیب
 جواغاره مباردی و یانیک قازغان جاغیدا بو نوز مار حورلیقه
 شیکاج اغزی سلیم دیکت یلما شیب اوز یگاسینکورا آلائی آتیبی کیم
 سین مینی قوی کورد ب کوچ نیز ساغینب مکت لیکیکامه زور بولوب
 پوز کورهای مونونکه بیک یوز نیز سوز آیتینیک و اوزونک نپلاس موسین

کیم بودورداسج کیم سه منیک غاشمینی تازنا الکاس واکر منیک کیم
 قاتسه سیکت لارنی معرکه دابوینین بو مشایب انفعال پرورمین نه تحمل
 باینیدا اینیکدیک نورمین کیم یاچی لار قون لار سپنیکر منی تارا دیلا
 اچپدا اسراب کیشی کادردول قیلاویم بینه من اول صاحب سرمن
 کیم تنکیری تبارک و تعالی جل جلاله و جیبی اراسیدا علیه السلام مدین
 اوز کاکیشی محرم ایرماس اودی اذاق که قاب و قوسین آتی قواذا
 میندین خبر پرور و حضرت سیدالاحرار امیر قاسم انوار قاسم الله نوره منی
 سیندین مقدم تو توب قابل طالب لار غم کور کوزوب اچویر نظم
 کمان بویه تیرم زوز ذوق تیر کاش بیه غلطیدم و کتم فدایت باوجانم
 نه مولانا محمد مغربی که معرفت مشرقینی و باش تکب یاروتی مینیک
 وصفیدا اجام جهان نای ایلیق دایره ترتیب قیلدی و توحید سرنی اهل

تحقیق اوجون اشارت اوقی پرله احادیث و واحذیث توپنی دا
 کیزلای و نامحرم لار دین بولارنی منیک آتیغه انا بعتین قیلدی
 حیه عبادت طریقی امانیکه دیک اول عروم دین آخر غه دیکور کوع
 دورمین تقوی طوری اکر اوقات چله دورمین نیانیا ز مندیلق ته
 یخشی یمن غه قولاق تو مارمین سر بجز منکا قولاق تو کاسلار و مرخان
 غت بیان خطاب قیلسه لار یادیر لار و اگر طرفت پر لایتمی او یور
 سالار محبوب قاشیغه منیکز ایتب آی دیر لار بیت با
 یانکی آی او خشار کازیم قاشینه با بلکه اول هم کم کور و نور قاشینه
 نیاهار لوق میداند ابریم نیک قوروم ساعید ابولسام اوزومنی
 قرمان قیلاین دیرمین بیهیم کم منیک پر لاسخ خیزلیق و رشش قلبه
 دین دنیا دار خور و از بولور تیه بهلوان محمود سزاری دیک قدر انداز

دور میں چنگا تیار ہو گئے اور نوکئی ایکارہ ہا شلاب ونگ بن گئے
 تلا شورین اوق بونولارنی ایشکاج گز کر سہ پیکری ہا شلاوی
 آجقین آبتنی کیم سنیگ ایکی ہا شینگ ناز دون کیم متینگ ہیر فم ہا
 مو تو نلک یک دعوی لار قیلور سین انداق کیم مولغا پورف امیری استور
 جواروی تو کان خویش را کر دار . . . زسی تصور کج لاکر و سہ پرواز
~~یہ~~ زردان بخش جگنیہ توش سانگ لیکری لیکیک کورب
 عودتیک اوقہ تو توب بہا ب دیک قولاغینکئی تولغار و اگر غرور
 جامیدین ایروب ہا شینگ پر یان بار نہ کو شہ کیر قولاغینکئی اوقہ
 بوغہ چی پر لا بوغ و نوکئی بوغار و اگر خطایک ایک اولدور و کیشی لار
 دیک بو نیو نکا کیریش سا پور لار او یالما ی ہا ہا لوق تلا شورین
 بہ اول ای پس موسین کیم غرا کونی سانجیش کالی ہا ہا لار الیزا

سکلای جقیام سین قور قونجین سار غاریب قی پس از ایند اما شوندا
 و مین مر قاید اینشام قانغان نیک آل قانین اقیریب یوزیکا
 او ما جتیبار مین نیر میر کم نیک صواب نظری بولسه خطایه زیلور کم
 مین قل یار مین نیر مین اول قوشنور مین کیم عاشق لار نیک
 کونکین اولاب رقیب لارنی قولار مین و مینیک تیلیدین مولف اشور نظم
 سر دپی نیر کس که تم باقیات بگریز و یک چشم زدن نکر داز پس
 بیا این ~~قور قونجین سار غاریب قی~~ داعی که مینت دل دشمن کز دیم
 آن تیغ نیر تو کس نام کیویت به مر قاید اسپور تیک قاتمی
 یایام مینیک سیمیدین قاجر نیک ارواحی او جارا و اگر تو غایب
 تونلار دایو لوقام مینیک و مینیدین یاز یلارنی بولغار و اگر با طار
 ارا سپید اجیران ~~بور لوک~~ مغول چین و خطای لار نیک ~~بور لوک~~

لار قالی نیک قوی غم تنگیلیم قانیغه کیر از میں انداق که مولف ابود بیت
 تا و کیک کیر به کیک نیک قانیغه : سج بیجا پس ایتبان کونیز ارق
 به کامی عنایت تین الف تیک عاشق لار نیک جانی ارا سیغه کیر ارا
 و کامی اوق نپله نی دیک سر کیمیکا قواد ا پیام منیک زمر مدین جان
 ایلماس نینه میں اول قوش تور میں کیم عاشق لار میں صولون تور ارا
 لار انداق که مولف ابود بیت سواقیل او تونک جان صدی اوجون
 انی کو کلوم قوشی تو تعای هو ا دین : کر سواقیل یور ا کتین او کالی تا و ک لار نیک
 جان نپله کو کلوم قوشی تو تعای هو ا دین : نینه جراسن دیک سیکت لار میداندا
 منیک قنایتم سر لا او چالار نینه میں اول های اوج عزت تور میں
 کیم اگر پرواز قیلیم فارغ بال آزاده لار منیک یونکو منی جان قوشی
 قنای دیب قوا نور لار انداق که خواجکی اتالی ابود بیت

یه سینجی اوق چیلار بند قلیب اور تا کلدین پلیرا غنجه منینک میرلا
 قاروسه المادنیک به اوغری لاری لاری انیم صحت لوق قیلغان اوچون
 برک نی اقل سوریب ایچکنی یاد یلا زای خاک کپ رنجه او زونکی
 زنج تو نادرین ای غیرت نیز پر یاساق اوچون هر بونه نیک توبنیدا
 خوشه چین لادیک توغراق قه بایب خر منینکی سیکارور دین به
 بیلوان لار قاشیدا منینک اولدین قاجیب یازی یا نایزدا کچکنه
 توغراق ساورور دین اییدی سیکاروجرات قالدین سیکاروجلدی
 کیم منینک آید اوز توروب اوق اوچیدین سوزلا شور دین وینی
 بیوشته صاحب حسن لار قاشینه منکر ایت ایتور لار ^{نظم}
 آن دواروی مقوس دو کاتند بلند که بعد قرن چنین طرف کاتن سا
 شیشیق لار معشوق قاشینه پوسته تشبیه اوچون او قدر لاریت

سر کجا مرغ دلی بال کشاید فی الحال
 به او فیه زلفش نکند آتشی که زمینی نادان که مین سین
 مگر تو بچکانه شین حرکت بر لب زمین که اوزونگی تیا تو نای سین
 به شیخ ضاحیت که کجک تا نذا بلیل و یک هزار دستان بار بود
 مین کافزار قاضیه بشیه قلب استور نظم بر بود دلم ده جن سروروانی
 زمین کمری ترقیدی مور میانی به خواجه حافظ شیرازی مینی متجاس
 الدعوه لادنیک دعای بی استور نظم از مکرانه تیره عاکرده ام روان
 باشد کزان میانه یکی کار کشود به خواجه کمال لطافت و
 طرافت ما بنید اصحاب کمال اردی مینی نارون قامت لبقیم
 اندام لار قدیمه بشیه قلب استور نظم سر که بر ترقیدن جسمی نری دند کمال
 راستی رار است باید در زمین شمشیر به خواجه سلمان شمشاد کمال

لیغنی کوروب مینی دلشاد غمزہ سپینہ مینکر انتیب ایتور بیت
 تیر خذنگ غمخات ازجان کدشت ، برماز غمزہ تو جکوم جها کدشت
 نینہ سکاکی گیم ترک شاعر لارینیک مجہدی دور مینک مناسب جالیمغہ ایتور نظم
 جانیم فدا بولسون سینگ غزنگ او دینیم ، سرنجہ قاشینگ ایکه سی او تکی بوی
 نینہ مولانا لطفی که لطف طبع پر لہ طرفا اراسیندا مشہور ایتور مینی جفاجی
 محبوب لارینیک غمزہ سینی ایتور ، خذنگ غمزہ سینی کورکاج آیتیم
 مینک جانیمغہ اوت سالغان سنین او قین ، نینہ مولف که عشاق ارا
 محبت اوقینہ نشانه بولدی مینی آه غمزہ نسبت قیلیب ایتور بیت
 ز دل بر میکشم صد ندوک آه ، که ازجان بگذر دینر تو ناکاه
 نینہ سین زیادہ سربلیق قیلیب اوزونکنی خوبلار قاشینہ مینکر اتقان
 او چون موافق مالیکاجعینہ مولف ایتور نظم

بابر وی تو که در عین دلبری طاق - کمان گز که کمان راست از پیاوست
 نیز اینک کم مننگ آیدین قاجیب توز تملایور سین دین بوسوزنی
 خود رانت اینک اگر چه ایگری سین و مین راست آما نیز نیک لای
 بیج نوع جنسیت پیغور که دمام و اصلیت بولغای دیب بور بائی
 باید منشین و هم هر و خانه او ، در دمام یعنی جو خوری دانه او
 نیز از سر راستی کازاج کج دید ، دیدی که چگونه جیب از خانه او
 به یایی اوق نونک اوق کون نوز لارین اینیب محل قیاسلای
 حمایت او چون اوزین کریش کا بغلدی و کوچکان مناظره و حاشه
 فی تعریر قلیب ایتمی کیم اوق سپهی دین مونهنگد یک ایکی کوکولو
 تور مین ویسل لار دور کیم ر مکر سر که باش قوشوب سپنی بر لاس
 خد میکان تور تور سپر ایهدی تیگری او چون نرننگ ایا میندا حکم کوکو

اوقدی

حاکیم لازدیک بؤخت نی آبریت قیل کیریش و سوزنی ایش شیکاج خام
 یغیدن ریح و ناب اوروب من بوی لار پشیلدی و یک افزیکا تولفا
 تاب کیلورا المای زمکیز کا آبتی کیم اگر مین بر لاس بولسام مین ترخان
 وورسین روا بولغای مو کیم یا کوچ قیلما ی اوق باغی کوچ قیلغای ایری
 مصلحت اول دور کیم انی انداق اریق شلا یه کیم یا نیک تورینی
 توتیا قلیب باغای زمکیز ایش شیکاج خوش بولغای دیب تیمانه کیر
 کور بیا قلیب باغ کوزیکه قورینی کیریش پرلا اتفاق و یک اوقی اوردیکا
 یقین نارتیلار اوق لارنی اوزی دیک راست ساغینیب ایلکاری مارغاج
 کیریش اغریبه انداق تیشی کیم اوق نونک اغری تولقان بولور بولور
 دیک تو بان قرایر کایدی و بو مناظره دین معصود اولکیم بودور نونک
 حاکیم ایش شیکاج قاشینده مریکیم یا دیک ایلیری بولسه یا نلاری دین

یراق بولماس و سرکیم اوق نیک راست بولوب توزیور و سنیق نیک
 یراق توشاراند اوق اسی شاعر نیک قطعه سی بوسوز نونک راست کوریلد
 سرکه شد راست اندرین مبد این : سرکار وقت پهنور افتاد
 از کی شد کجان به پهلوی شاه : میراز راستی بدور افتاد
 اگر چه بوسوز نونک ساجی وسیع اردی شینج کورونکای موب سوز
 اختصار بولدی امید کیم اول راست طبیعت سقیم زمین لاریک
 محکی دا بونقد تمام عیار بولغای و بوصف نین مطالعه قلیب نونامه
 نیک سینه سی اوز معینه عزیز لار دین توقع اول کیم نسیم
 یقینی نیک روانین شاد قلیغا : دعا از خیر برلمان لاری قلیغای
 نونکاندی اوق مای نیک نماطری

والله اعلم